

NATURA 2000-GEBIED: 038 RIJNTAKKEN

VERSLAG VELDBEZOEK DD. 14 JUNI 2016, 15 JUNI 2016 EN 22 JUNI 2016

Aanwezig namens Provincie:

14 juni 2016

Utrecht: [REDACTED]

15 juni 2016

Gelderland: [REDACTED] (verslag)

Utrecht: [REDACTED]

Overijssel: [REDACTED]

22 juni 2016

Gelderland: [REDACTED]

Aanwezig namens Terreinbeheerder:

14 juni 2016

SBB: [REDACTED]

15 juni 2016

SBB: [REDACTED]

22 juni 2016

SBB: [REDACTED]

Overige aanwezigen: -

Doel

Het doel van het bezoek is na te gaan of de stikstofgevoelige habitattypen in het gebied Rijn-takken zich ontwikkelen zoals beschreven in de PAS-gebiedsanalyse voor dit gebied. Omdat we nog in het begin van de eerste PAS-periode staan, zijn daarnaast ook de voorgenomen maatregelen besproken en het verwachte effect op omvang en kwaliteit van de habitattypen. Als voorbereiding op het veldbezoek is de gebiedsanalyse bestudeerd en is de beheerder bevraagd m.b.t. eerder waargenomen signalen uit het veld. Het veldbezoek is een aanvulling op de overige monitoring in het kader van PAS. Tijdens het veldbezoek is alleen gekeken naar visueel waarneembare aspecten.

Bijlage: kaarten met de locaties die zijn bezocht en toelichtende foto's.

Bevindingen

Doordat de Rijn-takken een groot gebied is het niet mogelijk om alle locaties met stikstof gevoelige habitattypen te bezoeken. Dit jaar is gekozen aandacht te besteden aan de stikstofgevoelige typen H6120 Stroomdalgraslanden en H6510A Glanshaver- en vossenstaart-hooilanden (glanshaver). Door SBB zijn een aantal representatieve locaties uitgekozen. Langs de IJssel zijn de gebieden Cortenoever en Wilpse Klei bezocht (15 juni) en langs de Waal de Millingerwaard (22 juni). Langs de Neder-Rijn is de Amerongse Buitenpolder bezocht (14 juni).

Het veldbezoek heeft zich gericht op de actueel aanwezige habitattypen en op de ontwikkeling van de habitattypen op nieuwe locaties. Hierbij is door SBB een toelichting gegeven op de ontwikkelingen in de vegetatie, te nemen maatregelen en beheer.

Het bezoek langs de IJssel en de Neder-Rijn richtte zich op de veelal geperceleerde ontwikkeling en beheer van beide habitattypen door middel van maaien en/of beweiding. De focus van het bezoek aan de Millingerwaard lag op de ontwikkeling van H6120 Stroomdalgraslanden binnen grootschalig integraal jaarrond begraaide gebieden. Tijdens de veldbezoeken is in het bijzonder gekeken naar de PAS-doelstelling behoud van de habitattypen H6120 Stroom-

dalgraslanden en H6510A Glanshaver- en vossenstaarthooilanden (glanshaver). Daarnaast is gekeken naar kwaliteitsverbetering en uitbreiding van beide habitattypen. Uitbreiding en kwaliteitsverbetering zijn opgaven vanuit het concept ontwerp Natura 2000 beheerplan en zijn geen PAS opgave.

Onze waarnemingen/bevindingen zijn:

- Er zijn geen waarnemingen gedaan die wijzen op belangrijke veranderingen in het gebied die afwijken van de in de gebiedsanalyse aangegeven ontwikkeling in de beide habitattypen.
- In 2016 brengt SBB Gelderland voor beide habitattypen in beeld welke (PAS) maatregelen genomen kunnen worden voor kwaliteitsverbetering en voor nieuw ontwikkeling. Het onderzoek hiervoor bestaat uit een visuele waarneming van de vegetatie en bodem in combinatie met gegevens over hoogteligging en overstroming. Het resultaat is per locatie een advies over het te voeren beheer gericht op kwaliteitsverbetering en nieuw ontwikkeling. De resultaten van het onderzoek zijn op het moment van het veldbezoek nog niet bekend. Wel zijn in het veld met de onderzoeker zijn bevindingen besproken.
- Het onderzoek levert de verwachting op dat op veel plaatsen de PAS maatregelen extra maaien kwaliteitswinst en nieuw ontwikkeling van de beide habitattypen op gaat leveren. De waarnemingen tijdens het veldbezoek hebben deze verwachting bevestigd. De bezochte habitattypen en te ontwikkelen percelen betroffen in vrijwel alle gevallen dichte vegetaties met een groot aandeel grassen en een beperkt aandeel kruidachtigen. Ervaringen elders met vergelijkbare vegetaties met grasdominantie (bv. Tolkamerdijk) hebben de beheerder geleerd dat met enkele jaren intensief maaien de bedekking van grassen sterk afneemt en het aandeel kruiden sterk toeneemt. Door het frequenter, en eerder in de tijd, maaien ontstaat er in de vegetatie letterlijk meer ruimte voor kruiden om tot ontwikkeling te komen. Beheerder spreekt de verwachting uit dat na enkele jaren van intensiever maaibeheer (2 tot 5 jaar, afhankelijk van de uitgangssituatie) een kruidenrijke situatie ontstaat die duurzaam behouden blijft.

Bijkomend voordeel van dit beheer is dat de graslanden die hierbij ontstaan beter geschikt zijn voor Natura 2000 soort kwartelkoning.

- De nog te implementeren PAS procesmonitoring is van belang om de vegetatie ontwikkeling na intensivering van het maaibeheer te volgen. De provincie heeft samen met SBB de indicatoren voor de procesmonitoring vastgesteld. Het voornemen van de provincie en SBB is implementatie van de procesmonitoring voor wat betreft de SBB terreinen, bij SBB te leggen.
- Het onderzoek van SBB heeft zich gericht op de door SBB beheerde terreinen in Gelderland. Geconstateerd is dat het zinvol is om ook in de terreinen van SBB in Overijssel en in terreinen van andere beheerders een vergelijkbaar onderzoek te doen. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij de terreinbeheerder.
- In bezochte gebieden langs de IJssel ligt vanuit het concept ontwerp beheerplan Natura 2000 een uitbreidingsopgave van het habitatype H6430_C Ruigten en zomen (droge bosranden). Dit betreft geen PAS-opgave. Geconstateerd is dat bv. langs de struweelhagen in Cortenoever er mogelijkheden liggen voor de gewenste uitbreiding. Hiervoor is in eerste instantie een intensivering van het maaibeheer (met afvoeren van het maaisel) langs de hagen nodig. SBB zal de implementatie van dit beheer op moeten pakken.
- Het Natura 2000 gebied Rijntakken kent een uitbreidingsopgave voor H91F0 Droge hardhoutooibossen (geen PAS-opgave). Momenteel is dit type over een klein oppervlak in het gebied Cortenoever aanwezig. Ten noorden van dit 'bosje' ligt een perceel met goed ontwikkeld stroomdalgrasland met onder andere walstrobremraap. In de visie die is ontwikkeld voor dit gebied is opgenomen dat dit perceel op langere termijn doorontwikkeld wordt naar hardhoutooibos. Op korte termijn mag deze ontwikkel wens niet ten koste gaan van de huidige waarde van het perceel. Op langere termijn wanneer er op gebiedsniveau voldoende gelijkwaardig habitatype

aanwezig is (conform Natura 2000 beheerplan) kan doorontwikkeling naar hardhoutoibos plaats vinden.

In de Millingerwaard is het habitatype H91F0 Droge hardhoutoibossen aanwezig in het Colenbranderbos. Tijdens het veldbezoek is geconstateerd dat het type zich makkelijk ontwikkelt op meer plaatsen op de oeverwal. Dit verdraagt zich echter niet met de legger van Rijkswaterstaat. Voor de realisering van de PAS doelstelling vormt dit echter geen knelpunt.

- In de Amerongse Bovenpolder heeft het bezoek zich gericht op het westelijk deel van de uiterwaard. Vanaf de Rijnsteeg is het gebied over de zomerkade bezocht. Geconstateerd is dat de beste glanshaverhooilanden er goed bij liggen met veel beemdkroon, knoepkruid en karwijvarkenskervel en met een beheer van maaien na 1 juli en nabeweiden. De glanshaverhooilanden liggen hier gedeeltelijk op de zomerdijk. Deze dijk is van RWS en wordt beheerd door SBB. Punt van aandacht is het toekomstig beheer van de zomerdijk: is RWS zich bewust van de aanwezige waarden en zorgt RWS voor gericht beheer? Contact met RWS hierover is nodig.

Ten behoeve van de uitbreiding van de glanshaverhooilanden (geen PAS-opgave) is het wenselijk dat het beheer van een aantal percelen wordt geïntensiveerd (extra maaien) en dat verspreid liggende kleinere percelen met nog een agrarische functie omgevormd worden naar natuur.

- De Millingerwaard is bezocht om een indruk te krijgen van de ontwikkeling van de verzuringsgevoelige habitattypen (m.n. stroomdalgrasland) in een situatie met procesbeheer in grootschalige natuur. Hier vindt geen perceelsbeheer gericht op de instandhouding van specifieke vegetaties plaats.

In de Millingerwaard vindt een ingrijpende herinrichting plaats om de doorstroming van de uiterwaard te verbeteren en tegelijkertijd natuurlijke processen de ruimte te geven: een stelsel van vertakkende nevengeulen wordt aangelegd, dat benedenstrooms op de rivier aansluit; langs de winterdijk worden compartimenten met lage kades afgegrensd om laag-dynamische water- en moerasnatuur weer een kans te geven; het industrieterrein De Beijer wordt omgevormd tot hoogwatervrije natuur. Binnen deze veranderende omstandigheden moet het stroomdalgrasland op natuurlijke wijze stand houden. Punt van aandacht bij deze sterk wijzigende omstandigheden en de daaropvolgende natuurontwikkeling is de Waterwet. De legger van Rijkswaterstaat fixeert een situatie terwijl een immer doorgaande ontwikkeling eigen is aan procesnatuur. Cyclisch beheer waarin de successie flink wordt teruggezet kan zorgen voor voldoende doorstroming bij hoog water, maar vraagt om soepelheid bij de toepassing van de Waterwet.

Geconstateerd is dat de uitvoering van de maatregelen op tempo ligt. De veldsituatie is al weer beduidend verder dan de situatie op de luchtfoto van 2015. Er zijn ruime ontwikkelmogelijkheden voor zowel de hoogdynamische als de laagdynamische water- en moerashabitattypen en het alluviale bos. Het stroomdalgrasland op de oeverwal lijkt goed ontwikkeld, daar waar recent zand is afgezet. Hier komen Cyperwolfsmelk, Kruisdistel, Muurpeper, Zeepkruid, Handjesgras, Kattendoorn en Sikkelsklaver algemeen voor. Op delen waar het langer geleden is dat zand is afgezet heeft Duinriet de neiging te gaan domineren ten koste van kruiden. Deze verruiging lijkt door het achterwege blijven van voldoende begrazing in de hand gewerkt te worden. Het is nodig de vinger aan de pols te houden of deze situatie door mogelijke toekomstige aanzanding weer verbetert. De kans op aanzanding lijkt echter niet groot gezien de hoge ligging van deze locatie. Een bosrestant op de oeverwal suggereert goede uitbreidingsmogelijkheden voor hardhoutoibos. Hiervoor is echter weinig ruimte in verband met de doorstroming van de rivier.

In de Havikerwaard (H91E0B Vochtige alluviale bossen (essen-iepenbossen)) en de Hoenwaard (H91F0 Droge hardhoutoibossen) komen twee habitattypen voor waarvoor PAS maatregelen opgesteld zijn. Tijdens het veldbezoek 2016 is hieraan geen aandacht besteed.

Tijdens het veldbezoek 2017 zal aan deze beide typen aandacht besteed worden.

Conclusie

De ontwikkelingen van de stikstofgevoelige habitattypen in het gebied is conform de verwachting zoals beschreven in de Gebiedsanalyse PAS.

De volgende aandachtspunten ten aanzien van de stikstofgevoelige typen zijn naar voren gekomen:

- Het onderzoek naar de mogelijkheden voor kwaliteitsverbetering en ontwikkeling van de habitattypen stroomdalgrasland en glanshaverhooiland wordt voor de Gelderse SBB terreinen uitgevoerd. De verwachting is dat ook in Overijssel en bij andere beheerders een dergelijk onderzoek een bijdrage kan leveren aan de kwaliteitsverbetering en uitbreiding van beide habitattypen.
- Het toekomstig beheer van het glanshaverhooiland op de zomerkade in de Amerongse Bovenpolder vormt een punt van aandacht. RWS moet gewezen worden op de aanwezigheid van dit habitatype en gevolgen hiervan voor het onderhoud en beheer van de zomerkade.
- In de grootschalig door integrale begrazing beheerde gebieden kan verruiging van stroomdalgrasland optreden. Deze verruiging lijkt door onvoldoende begrazing in de hand te worden gewerkt. Het is nodig om de vinger aan de pols te houden.

Dit verslag is vastgesteld door:

.....
Handtekening

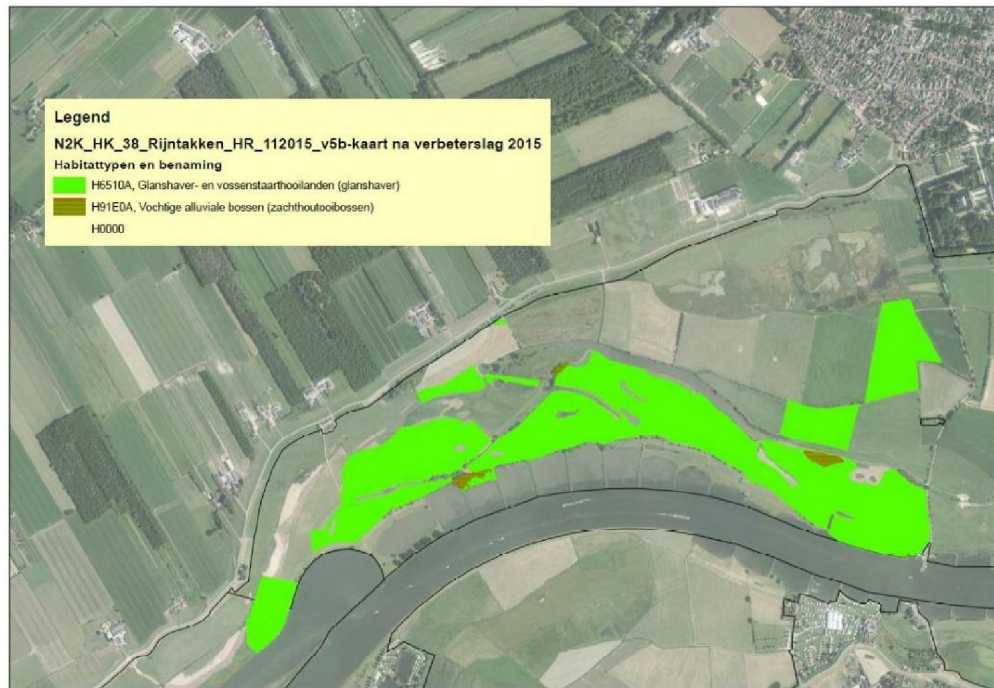
(datum)

.....
Handtekening

(datum)

Locatie veldbezoek Amerongse Bovenpolder 14 juni 2016

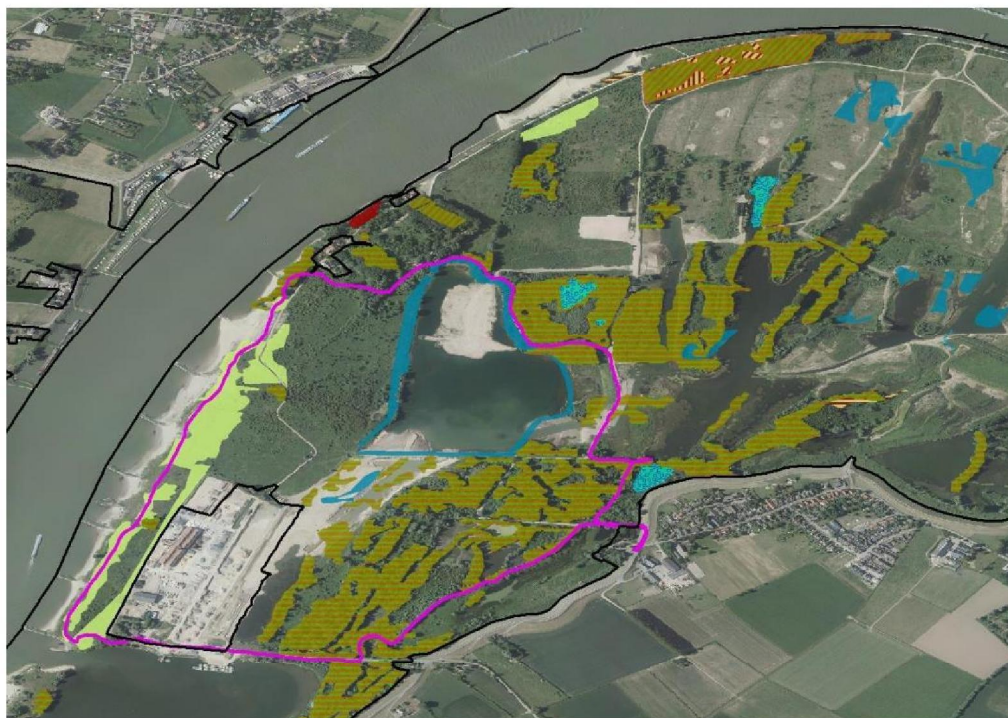
Locatie veldbezoek Cortenoever 16 juni 2016 (omcirkelde gebied is bezocht)

Locatie veldbezoek Wilpse Klei (blauwe lijn geeft afgelegde route aan)

Gelopen route (paarse lijn) in de Millingerwaard. Stroomdalgrasland is lichtgroen.

Voorbeelden van percelen in Cortenoever met dominantie van grassen. Kruidenrijkdom kan verder ontwikkeld worden door intensivering van het maaibeheer.

Goed ontwikkelend stroomdalgrasland met walstrobremraap in Cortenoever (perceel direct ten noorden van hardhoutooibos)

Stroomdalgrasland met veldsalie en bevertjes in Cortenoever (ten zuiden van hardhoutooibos). Ook voor dit perceel is het advies extra maaien.

Begraasd perceel Cortenoever direct ten noordwesten boederij Heijendaal

Glanshaverhooilandperceel Wilpse Klei met dominantie van grassen. Kwaliteitsverbetering mogelijk door extra maaibeheer.

Hardhoutooibos Cortenoever

Grootschalige procesnatuur in de Millingerwaard

Restant hardhoutooibos in Millingerwaard, mogelijke ontwikkellocatie

Oeverwal met stroomdalgrasland in Millingerwaard

